

Nagy-L. István [◇]

A pesti inszurgens lovasezred az 1809-es magyarországi hadjáratban

DOI 10.17047/HADTUD.2026.36.KSZ1.84

A középkori eredetű magyar hadrendszert, az inszurrekciót az 1715. évi 8. törvénycikk fenntartotta az ország védelmének második vonalaként. Az utolsó országos felkelést 1809-ben hirdette meg I. Ferenc, 1796 óta negyedik alkalommal. Az előkészítettség magas szinten állt, egy hónap múlva már mustrálták a csapatokat, másfél hónap múlva átestek a tűzkeresztségen, alig több mint két hónap múlva pedig nagy mezei csatát vívtak. A pesti lovasezred az 1809-es inszurrekció legtöbb harcban részt vett alakulata volt. A tanulmány, ennek a területvédelmi egységnek a részvételét mutatja be a hadműveletekben, esettanulmány jelleggel. Az ezred az alapfeladatát kiválóan teljesítette, de elsővonalbeli feladat (nagy csata megvívása) ellátására akkor még alkalmatlan volt.

KULCSSZAVAK: területvédelem, inszurrekció, 1809, pesti lovasezred

The Insurgent Cavalry Regiment of Pest in the Campaign of 1809

The medieval Hungarian military system, the insurrection, was maintained as the second line of defence for the country by Article 8 of the Act of 1715. The last levy – the fourth since 1796 – was called in 1809 by Francis I. Preparations were at a high level; a month later the troops were inspected, after a month and a half, they underwent their baptism of fire, and after just over two months, they fought a major battle. The Pest Cavalry Regiment was the unit that participated in most of the fighting during the 1809 insurrection. This study provides a case study of this territorial defence unit's

[◇] HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténeti Kutató Intézet, kutató – MoD Military History Institute and Museum, Military History Institute, research fellow; e-mail: istvan.nagyl@gmail.hu; <https://orcid.org/0000-0002-5974-1060>

participation in military operations. The regiment performed its main task excellently, but was not yet capable of undertaking first-line tasks (fighting large battles).

KEYWORDS: territorial defense, insurrection, 1809, Pest County Cavalry Regiment

Bevezetés

A Habsburg Monarchia hadserege, a császári-királyi hadsereg a birodalmat összetartó kapocs, az uralkodó személyéhez kötődött. Ez volt az összbirodalmi haderő, amit a kiegyezés és az 1868-as véderőtörvény elfogadását követően közös hadseregnek neveztek. Emellett a birodalom egyes részeiben tovább élt a korábbi hadszervezet, vagy annak egyes részei, mint az adott állam, birodalomrész, vagy tartomány saját védelmi ereje. A francia háborúk korára az örökös tartományok nagyobb részében már felszámolták a korábbi szervezeteket, csak a magyar Szent Korona országaiban maradt meg az inszurrekció és a Tiroli Grófságban a népfelkeléshez hasonló véderő.

A háborúk folyamán a vereségek következtében a hadműveletek 1797-ben már a Habsburg Monarchia törzsterületein is folytak, a francia támadás egyenesen Bécset fenyegette.¹ A második koalíciós háborúban, a német területeken 1800 tavaszán elszenvedett vereségek pedig már Cseh-és Morvaországot tették ki francia támadásnak. A prágai főhadparancsnok, Károly főherceg ezért egy nagy létszámú, területvédelmi feladatokat ellátó légiót kezdett szervezni, mivel az védtelen maradt volna, mialatt a fősereg Bécset védi.² Az 1808-as nemzetközi helyzet miatt azonban a birodalmi vezetés támadóháborúra készült. A hadipotenciál növelésére elhatározták egy jelentős másodvonalbeli haderő felállítását, ami a támadó hadsereg mögött biztosítja a hátszínét, az összeköttetési vonalakat, ezáltal a reguláris hadsereg ereje nem csökken, mert ezekre a feladatokra nem kell csapatokat kikülöníteni.³ Az osztrák és cseh-morva területeken 1808 végén kezdték megszervezni a Landwehrt, a magyar Szent Korona országaiban pedig előkészítették az inszurrekciót. Utóbbit a háborúk során már több alkalommal (1796–1797, 1800–1801, 1805–1806) egybehívták, amikor a franciák megközelítették és részben át is lépték a magyar határt.⁴ Az 1809-es háború a Habsburg Monarchiában a területvédelem története szempontjából kulcsfontosságú.

A Magyar Királyság középkori eredetű hadszervezete, az inszurrekció a 19. század elején tehát már nem számított a védelem első vonalának, hanem sokkal inkább másodvonalbeli haderőnek tekinthető, ami elsősorban területvédelmi feladatok ellátására alkalmas, a harctéren csak korlátozottan bevetendő.⁵ Ezt fontos leszögezni az insurgens csapatok teljesítményének értékelésekor.

Tanulmányomban az inszurrekció egyik legtöbbet harcoló alakulata, a pest vármegyei lovasezred történetét kísérem végig az inszurrekció kihirdetésétől a

¹ Nagy-L. 2024a, 110–111.

² Nagy-L. 2024a, 73–74.

³ Nagy-L. 2024a, 309.

⁴ A témáról részletesen lásd: Vizi 2014.

⁵ Nagy-L. 2024a, 82.

hadműveletek végéig. A pesti inszurgens lovasezred részvétele a hadműveletekben rendkívül tanulságos, mert egy olyan egységről van szó, amelynek a feladata a felderítés, biztosítás, elő- és utóvédharcok megvívása volt, nem pedig a nagy mezei csatában való helytállás. Ennek ellenére megalakulását követően tíz nappal már harcra, egy hónappal később pedig nagy mezei csatára kényszerült a franciákkal szemben. Ez a példátlanul rövid intervallum lehetetlenné tette a hatékony kiképzést, harcoló alakulat formálását. A hadvezetés, nevezetesen a Belső-ausztriai Hadsereg és a vele egyesült inszurgens csapatok főparancsnoka, János főherceg ennek tudatában vállalta fel a győri csatát, amit nem kényszerítettek rá a franciák, hanem szabad akaratából döntött a csatavívás mellett. Az inszurgensek hiányos felszereléssel és fegyverzettel, kiképzetlenül kényszerültek harcolni.

Az 1809-es háború és az inszurrekció

Az 1809-es háborút a Habsburg Monarchia indította el a francia befolyás visszaszorítására, tehát I. Ferenc birodalma számított a támadó félnek. A hadszíntéri események is ezt mutatták. A hadüzenetet április 9-én nyújtották át Münchenben⁶, a császári-királyi csapatok április 10-én átlépték a franciákkal szövetséges Bajor Királyság határát jelentő Inn folyót.⁷ A támadó szándék ellenére a hadüzenet napján megtörtént az inszurrekció hadba szólítása is.⁸ Ez önmagában mutatja, hogy az inszurrekciót nem első vonalban, hanem a hadsereg hátának biztosítására, az elfoglalt ellenséges területek megszállására tervezték felhasználni.

Napóleon ellentámadása és Károly főherceg főserégének kudarca két héten belül a támadó háborút védőháborúvá változtatta. Április 22-én Eggmühl mellett a császári-királyi csapatok döntő vereséget szenvedtek, másnap, 23-án a franciák rohammal elfoglalták Regensburgot, Károly főserégének vissza kellett vonulnia. Április 24-én az első francia egységek átlépték a határt alkotó Inn folyót és Napóleon csapatai megindultak a birodalom szíve, Bécs felé.⁹

A regensburgi hadjárat kudarca már április utolsó hetében védekezésre kényszerítette Ferenc császár-király birodalmát, Hiller tábornok seregének május 3-i ebelsbergi veresége pedig egyértelművé tette, hogy a birodalmi fővárost sem tudják megvédeni a császári-királyi csapatok.¹⁰ Ennek következményeként a Magyar Királyság is veszélybe került, mert Bécs elvesztésével a franciák számára nyitva állt a magyar határ. A szerveződő inszurrekció feladata immáron nem az elfoglalt német és esetleg francia területek megszállása, hanem a honvédelem lett.

Az 1809-es inszurrekciót minden korábbinál jobban előkészítették, a birodalmi vezetés ezúttal sokkal jobban felkészült a háborúra, mint korábban. Az országgyűlés 1808. augusztus 28-án nyílt meg Pozsonyban és november 5-ig ülésezett és főként

⁶ Mayerhoffer 1904, 16.

⁷ Mayerhoffer 1904, 17.

⁸ R. Kiss 1909, 61–62.

⁹ Mayerhoffer 1904, 48; 55.

¹⁰ Mayerhoffer 1904, 62–63.

katonai ügyeket tárgyalta.¹¹ Az eredményes diéta dekrétumában az inszurrekcióval több törvénycikk is foglalkozott. A II. törvénycikk¹² részletesen szabályozta, hogy kinek és milyen módon kell felkelnie, a III. törvénycikk¹³ elrendelte a nemesek összeírását és ennek háromévenkénti felülvizsgálatát, ezen felül hadiszemléket és hadgyakorlatokat írt elő. Az V. törvénycikk¹⁴ Horvátország, Szlavónia és Dalmácia felkelését szabályozta, a XI. törvénycikk¹⁵ pedig a haditörvényeket tartalmazta. Emellett rövidesen megkezdték a katonai szabályzatok kidolgozását is.¹⁶ Az összeírás különösen fontosnak bizonyult, mert ezáltal gyorsabban lehetett összehívni a felkelő hadsereget. A vármegyék még 1808 folyamán végre is hajtották az összeírást, így egyértelművé vált, hogy a hívó szóra kinek kell felkelnie.

Pest vármegye, teljes nevén Pest-Pilis-Solt vármegye, a Magyar Királyság egyik legnagyobb, de mindenképpen a legfontosabb vármegyéje volt. A középkori Pest vármegyét 1492. évi 100. törvénycikkkel¹⁷ egyesítették Pilis vármegyével, amihez az 1569. évi 52. törvénycikkkel¹⁸ csatolták hozzá Fejér vármegye Solt székét. Az egyesített vármegye főispánja az 1659. évi 76. törvénycikk¹⁹ rendelkezése alapján a mindenkori nádor volt. A II. József idején, 1785 és 1787 között végzett népszámlálás adatai szerint a vármegye területén két szabad királyi város (Buda és Pest), 21 mezőváros, 162 község és 58 puszt, összesen 241 település volt²⁰ 316 913 lakossal. A férfitelakosságon belül 5874 fő volt nemes. A vármegye öt járásra, a pestire, a vácira, a pilisire, a kecskemétire és a soltira oszlott.²¹

I. Ferenc, 1809. április 9-én adta ki a parancsot az inszurrekció egybehívására egy legfelsőbb kézirat formájában.²² A felkelési parancs hat nappal később, 15-én ért József nádorhoz, aki azonnal intézkedett, továbbította a parancsot a törvényhatóságoknak, ezzel kezdetét vette a felkelés.²³ Mivel alig több mint egy évtizeden belül ez már a negyedik alkalom volt, ráadásul a törvényi szabályozottság és a nemesek korábban megtörtént összeírása miatt az előkészítettség magas szinten állt, a meghirdetéstől számított egy hónap múlva már mustrálták a felkelő csapatokat, másfél hónap múlva az inszurgensek átestek a tűzkeresztségen, alig több mint két hónap múlva pedig nagy mezei csatát vívtak.

A nádor, mint Pest vármegye főispánja, közvetlenül intézkedett a vármegye inszurrekciója ügyében. Május 8-ára rendelte el a gyülekezést Soroksárra, ami meg is

¹¹ Poór 2003, 99; 177–192.

¹² Corpus Juris Hungarici 1901, 476–383.

¹³ Corpus Juris Hungarici 1901, 382–387.

¹⁴ Corpus Juris Hungarici 1901, 388–391.

¹⁵ Corpus Juris Hungarici 1901, 408–411.

¹⁶ Ezekről lásd: Lázár 2009 és 2010.

¹⁷ Corpus Juris Hungarici 1899a, 551–551.

¹⁸ Corpus Juris Hungarici 1899b, 610–611.

¹⁹ Corpus Juris Hungarici 1899b, 178–179.

²⁰ Danyi–Dávid 1960, 50–51; 369–370.

²¹ Vályi 1799, 55–57.

²² R. Kiss 1909, 61–62.

²³ R. Kiss 1909, 61.

történt. A következő napokat az ezred belservesztetésének kialakításával, a svadronok felállításával, a tisztek, altisztek és katonák beosztásával, a felszerelési tárgyak és a fegyverek kiosztásával töltötték. Május 13-án, Davidovich tábornaszernagy és vármegyei küldöttek jelenlétében megtörtént az ezred mustrája, a katonák letették az esküt,²⁴ majd délután Budára masíroztak, hogy részt vegyenek Ott Péter altábornagy temetésén.²⁵

Az ezred felvonulása és részvétele a hadjárat első szakaszában

Az ezred a mustrával és az eskütétellel alakult meg, innentől kezdve vonatkozott rájuk a hadi szabályzat. Ez azonban még korántsem jelentette azt, hogy harc képes, harcra kész, begyakorlott alakulat lett volna. A mustra előtt mindössze négy nap állt rendelkezésre némi gyakorlásra, ami még a személyi kiképzésre sem volt elegendő, nemhogy az alaki harcászat elsajátítására, sem nagyobb, sem kisebb kötelékekben. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy az ezred számottevő kiképzés nélkül indult meg a mustrát követő napon Győr felé.

Az ezred öt svadronja Gosztunyi ezredeskapitány vezetésével május 21-én érkezett Győrbe, ahol Mecséry altábornagy a marhavásártéren megsemmisítette és parancsnoksága alá vette²⁶ az ezredet.²⁷ A szemlét követően meg is kapták első feladatukat, Győrtől nyugatra kellett kialakítani egy előőrszláncot és megfigyelés alatt kellett tartani az ország nyugati határszélét. József nádornak, a fővezérnek, gondoskodnia kellett az ország védelméről, ehhez abban a pillanatban csak az inszurgens csapatok álltak rendelkezésére.²⁸ A nádor helyzetét nehezítette, hogy május 13-14-én a két megszervezett és bevetésre kész lovasezredet, a primásit és a nyitrait Károly főherceg hadseregének megerősítésére elvezényelték az országon kívülre, a Morvamezőre.²⁹ A rendelkezés nem érte el a célját, mert a két kiképzetlen lovasezred nem volt csata képes állapotban, semmiképpen sem vehette fel a versenyt a sorlovassággal, ezért csak minimális mértékben vetették be őket a harcokban Aspern-Essling és Wagram mellett, holott a csatában jelen voltak.³⁰ Ugyanakkor az ország védelmében mégis hasznát vehette volna a két ezrednek a nádor, hiszen itt nem nagy csatáról, hanem biztosításról, megfigyelésről, felderítésről volt szó, amit az inszurgens lovasok megfelelő hatékonysággal tudtak végezni.

Gosztunyi ezredeskapitány vezetésével az ezred még május 21-én, késő este megérkezett Öttevénybe. Röviddel éjjél után meg is érkezett Mecséry altábornagy első parancsa, az ellenség meglepetésszerű támadást akar indítani Öttevény ellen, az ezrednek ezt kellett kivédenie. A francia támadás ugyan elmaradt, de az ezrednek

²⁴ Nagy-L. 2025, 29.

²⁵ Nagy-L. 2025, 30.

²⁶ Az ezred az eskütétellel és az első mustrával megalakult, a katonai egységek sorába lépett, de egyelőre közvetlenül a nádor parancsnoksága alá tartozott. A második mustrával bevethetőnek tekintették, egyúttal besorolták az inszurrekció hadrendjébe Mecséry altábornagy parancsnoksága alá, mint harcoló alakulatot.

²⁷ Nagy-L. 2025, 31.

²⁸ HL MNFI 1809-13-29 6v-8v.

²⁹ HL MNFI 1809-13-29 9v-10r., R. Kiss 1911, 58; 70.

³⁰ R. Kiss 1911, 58-60; 70.

készenlétben kellett maradnia, majd a nap folyamán járőröket indítottak nyugati irányba a Fertő és Óvár felé. A pesti lovasezred Öttevény és a Lajta közötti területen csapott össze először az országba benyomult ellenséggel és vívta első kisebb harcait a francia csapatokkal.³¹

Másnap, 22-én folytatódott az erős járőrtevékenység. Az ezredadjudtáns, Clementis János különleges feladatot kapott. A nádor utasítására vissza kellett küldeni a franciáknak egy tévedésből elfogott, menlevéllel rendelkező francia őrmestertől lefoglalt iratokat, a parancs szerint a Bruckban állomásozó Montbrun hadosztálytábornok számára. Mint parlamberter, Clementis egy trombitást vitt magával a veszélyes küldetésre. Bruckban nem találta meg Montbrun tábornokot, csak a 2. lovasvadászezredet és annak parancsnokát, Louis-Jean-Baptiste-Marie Mathis ezredest, neki adta át az iratokat. Az adjutáns természetesen alaposan megfigyelt mindent, így küldetése végeztével 23-án értékes információkkal tért vissza az ezredhez.³²

Nem maradt sokáig ezen a területen az ezred, mert május 24-én este érkezett a parancs, hogy vonuljanak vissza Győrbe, majd másnap, Győrből Körmend felé indultak, hogy János főherceg megtépzott seregének visszavonulását fedezzék.³³ A kötelék parancsnoka Andrassy János vezérőrnagy lett, a pesti mellett, a veszprémi lovasezred, valamint három pesti gyalogosszázad tartozott a dandárba.³⁴ Buda felől útban volt még két 3 fontos gyalogos üteg is.³⁵

A pesti lovasezred május 25-én Győrbe, onnan Tétre, 26-án Pápára, 27-én Somlóvásárhelyre menetelt, végül 28-án érkezett meg Oszkóra, ahonnan kiküldte a járőreit a Rába mentén, valamint Szombathely irányába.³⁶ A veszprémi lovasezred Körmendre menetelt, míg a pesti gyalogosok Türrén maradtak. Andrassy csapatai tehát nem csupán János főherceg Belső-Ausztriai Hadseregének fedezését végezték, hanem az insurrekció győri központjával az összeköttetést is tartották.³⁷ Ennek egyik első láncszeme volt az Oszkó mellett összpontosított pesti lovasság.

János főherceg május utolsó napjaiban érkezett Körmendre alig 10-12 ezer katonával. Lemaradozó katonák és szétszóródott egységek, valamint újoncok beérkezésével a létszám lassacskán 20 ezerre nőtt, de a gyenge lovassága nem volt elegendő az erős francia csapatok elleni biztosításra, ezért Andrassy János vezérőrnagy csapatainak a főherceg serege mellett kellett maradnia és továbbra is fedezni, biztosítani, valamint támogatni a Belső-Ausztriai Hadsereget. A főherceg egy hetet tétlenkedett Körmenden. Habár parancsa volt rá, hogy keljen át a Dunán és álljon készen a Károly főherceghez való csatlakozásra, de a parancs teljesítése helyett saját tervet alkotott egy elterelő támadásra. A stratégiai szempontból teljesen értelmetlen

³¹ Nagy-L. 2025, 31–32.

³² Nagy-L. 2025, 32–37.

³³ R. Kiss 1909, 108–109.

³⁴ Nagy-L. 2025, 37.

³⁵ Nagy-L. 2025, 87.

³⁶ Nagy-L. 2025, 37–38.

³⁷ HL MNFI 1809-13-33 3v–5r.

tervet Károly főherceg elvetette, de János makacsul ragaszkodott a saját önállóságának megtartását jelentő elképzeléshez. Magának a császárnak kellett közbelépnie és határozott parancsot küldenie Jánosnak a menet megkezdésére Győr felé.³⁸

János főherceg késlekedése a seregét fedező inszurgensek számára nagy nehézséget jelentett. A pesti lovasezred június 1-én a Rába vonalának fedezésére kapott parancsot Sárvár és Körmend között, a veszprémiek Körmenden maradtak. A pesti ezred három osztálya a Rába három hídjának megszállására kapott parancsot.³⁹ Az alezredesi osztály Körmendre ment, az őrnagyi osztály Rábahídvégre, míg Gosztonyi ezredeskapitány saját osztályával a sárvári híd őrizetére indult. A nap végére mindhárom osztály beérkezett a neki rendelt megfigyelőállásba. Sárvár mellett egy műszaki tiszt vezetésével megkezdtek egy hídfősánc építését is.⁴⁰

Az ezredesi osztály második svadronának egy különítményét a Sárvár melletti Sár faluban hajnali négy órakor meglepték a franciák. A különítmény parancsnoka, Huszty József főhadnagy sebesülten fogságba esett. Testvére, Huszty Sándor káplár a franciák nyomában maradt, a svadron pedig a franciák után indult és Szentkút mellett, Szeleste és Vát között utolérte a franciákat és kiszabadította a főhadnagyot.⁴¹

A következő napok fárasztó járőrözéssel és felderítéssel teltek. Időközben a francia csapatok megszállták Sopront és Szombathely felé nyomultak előre. Gosztonyi híreket kapott az ellenség egyre növekvő létszámáról, ezért erősítést, különösen gyalogságot kért. Szerette volna, ha a pesti gyalogság három századát megkapja, de azokat a hadvezetés visszarendelte Győr felé. Helyettük június 7-én délelőtt megérkezett egy 270 fős határőr különítmény Johann Joseph Tazza Edler von Feldbruck őrnagy vezetésével, akik a sárvári híddal szemben foglaltak tüzelőállást. Aznap János főherceg csapatai végre elindultak Körmendről, de a fedezővonalat továbbra is fent kellett tartani.

A sárvári különítmény 7-én már várta a franciák közeledését. Az előőrsöket nem érte francia támadás, ezért Gosztonyi egy felderítőcsapatot küldött ki, amely Kalmár János alhadnagy vezetésével 12 főből állt. A Szentkút felé tartó különítmény egy kastélyban, feltehetően Damonyán⁴² egy ellenséges tisztre bukkant, akit kísérijével együtt elfogott. A hadnagy a badeni 2. Erbgroßherzog-gyalogezred Greiff-századának Esleben nevű főhadnagya volt, aki néhány katonával bort rekvirált.⁴³

Június 8-án a sárvári hidat védő pesti ezredeskapitányi osztályt erős ellenséges támadás érte. Lauriston hadosztálytábornok különítményének három könnyűlovasezrede, a badeni vadászszászlóalj és Freydorf kapitány badeni lovas félütege előrenyomult a Rába hídjá felé. A Sárváron kívül álló pesti előőrsöket Pál

³⁸ Nagy-L. 2012b, 212.

³⁹ Nagy-L. 2025, 39.

⁴⁰ Nagy-L. 2025, 126–127.

⁴¹ Nagy-L. 2025, 39–41; 88–93.

⁴² A pesti lovasezred jelentése „Szent Kút felé tartván, Sárvartól harmadik Faluban” (Nagy-L. 2025, 44.). A badeni dandár naplója nem említi az esetet, a 2. Erbgroßherzog-gyalogezred naplója Bótól fél óra távolságra lévő kastélyt ír. Damonyán a Végh kastély volt. A badeni dandár naplója „Domingo”-nak nevezi a települést. Nagy-L. 2015, 213.; GLA 48/4268 68–69.

⁴³ Nagy-L. 2014, 126.; GLA 48/4268 17.

István századoskapitány, a második svadron parancsnoka vezette, aki összeszedte a járőröket és megpróbált ellenállni, a nagy francia túlerő ellen azonban vissza kellett vonulnia. A franciák Sárváron belül is üldözték az inszurgenseket, maga a századoskapitány is egy lőtt sebet kapott a lábán.⁴⁴ Fennállt a lehetősége, hogy az előőrsöt elvágják a hídtól és bekerítik a franciák. A kialakult krízishelyzetben a franciák tárgyalni hívták Halász alhadnagyot, az utóvéd új parancsnokát.

Gosztonyi ezredes nehéz helyzetbe került, mert nem küldhetett csapatot az elővéd támogatására, mert az csak a visszavonulást nehezítette volna a gázlón való átkelés szűkössége miatt. A helyzetet furfanggal próbálta megoldani. Taza őrnagyot, a horvát gyalogság parancsnokát a franciákhoz küldte megtudakolni, hogy milyen beszélőnivalójuk van Halász alhadnaggal. Az őrnagynak fel kellett tartania a franciákat a további előrenyomulástól, mivel tárgyalás alatt a korabeli szokások szerint felfüggesztették az ellenségeskedést. Taza őrnagy azonnal visszaküldte Halász alhadnagyot és maga kezdett tárgyalásba az ellenséges tisztekkel, hogy időt adjon a pesti lovasoknak visszahúzódni és átkelni a Rábán.⁴⁵ A tárgyalásnak Lauriston tábornok érkezése vetett véget, aki azonnal visszaküldte Tazát a sajátjaihoz, majd elrendelte a támadást.⁴⁶ A pesti lovasok azonban ez idő alatt már biztonságos távolságba értek és át tudtak kelni a folyón.

A horvát gyalogosok a gázlóval szemben foglaltak tüzelőállást. A badeni vadászok és a lovastüzérség felzárkózott a Rábához és tüzelni kezdett a velük szemben álló horvátokra és pesti lovasokra. Gosztonyi ismét nehéz helyzetbe került, mert a Rábánál számos gázló volt, melyeken átkelhetett az ellenség, ráadásul Ikervár és Ostffyasszonyfa mellett is át lehetett kelni, hiába álltak ott gyenge oldalvédek. Mindezek mellett a Rába keleti oldalán a szűk tér és az erdők miatt a lovasság számára alkalmatlan volt a terep a harcra. A Rába és a Herpenyő-patak között ehhez túlságosan kis tér volt, a visszavonulás pedig csak mélyúton, tehát korlátozott áteresztőképességű szűkületen volt csak lehetséges. Gosztonyinak nem is volt parancsa a híd minden eszközzel, túlerő elleni védelmére, hanem erősebb támadás esetére a Marcal mögé kellett visszavonulnia.⁴⁷

A nehéz feladatot Gosztonyi ezredes kiválóan oldotta meg. A szemből támadó ellenséges gyalogságot és tüzérséget a horvátok tüze feltartóztatta, mialatt elsőként a poggász, majd amikor a francia lovasság a két szárnyon átkelt a Rábán, a pesti lovasság osztagai megkezdték a visszavonulást, amihez az erdőn keresztül a horvát gyalogosok is csatlakoztak. Az ezredes jó rendet tartva lépcsőzetesen, fél svadronnyi szélességben szakaszonként vonult vissza; az erőtlén francia üldözési kísérletet határozottan visszaverte.⁴⁸ A francia és badeni csapatok mintegy húsz foglyot

⁴⁴ Nagy-L. 2025, 45.

⁴⁵ Nagy-L. 2025, 45–46; 105–107.

⁴⁶ Nagy-L. 2015, 212.

⁴⁷ Nagy-L. 2025, 104–105.

⁴⁸ Nagy-L. 2025, 46–48.

ejtettek,⁴⁹ többségében a horvát gyalogosok lemaradó embereit. Néhány sebesültön kívül egyéb veszteség nem volt. A franciák és badeniek feltehetően néhány sebesültet veszítettek.

Gosztonyi ezredes ügyességének köszönhetően tehát számottevő veszteség nélkül sikerült kivonni a gradiskai gyalogosokkal megerősített pesti ezredesi osztályt a francia-badeni csapás alól.

Az ezredes csapataival Karakóhoz vonult, ahol a Marcal hídjának védelmére rendelkezett be. A horvát gyalogosok a dabrókai kocsma és a híd között építettek egy kisebb védelmi állást, lőpadot. A pesti ezredesi osztály pedig előőrseit Jánosháza körül tartva felderítést végzett. A következő napokban folyamatos, egyre növekvő nyomás nehezedett a pesti lovasosztályra Karakó mellett. A Rába hídját Sárvár mellett elfoglaló franciák folytatták műveleteiket az inszurgens csapatok ellen, de elsődleges feladatuk a felderítés, János főherceg Belső-Ausztriai Hadseregének lokalizálása volt.⁵⁰ A 8-án Szombathelyt elfoglaló Grouchy tábornok Rádóc felé indult előre, míg Colbert dandártábornok, a Lauriston tábornok különítményébe beosztott lovasdandár parancsnoka három ezredét három különböző irányba küldte szét. A 7. lovasvadászezred Kenyeribe indult, hogy felvegye a kapcsolatot Montbrun tábornok csapataival, a 20. lovasvadászezred Merse irányába tartott, végül a 9. huszárezred követte Gosztonyi csapatát Karakóhoz. Colbert tábornok, az egyik legkiválóbb francia könnyűlovas-parancsnok a huszárokkal tartott, minden bizonnyal Karakó felé sejtette Gosztonyi csapatának visszavonulási irányát.⁵¹

A francia 9. huszárezred csak 9-én a délelőtti órákban érkezett be Jánosháza előterébe. Fellner alkapitány 9 órakor jelentette, hogy az ellenséges lovasság a Hetye és Jánosháza közti erdőben „mutatná magát”.⁵² A francia felderítők azonnal tovább indultak, megszállták Jánosházát, a pesti előőrsek visszahúzódtak Karakóra. A franciák tovább indultak a híd felderítésére, és összezsaptak a pesti lovasezred járőreivel. A franciák egészen Karakóig nyomultak előre, de a pestiek erősítése visszavetette őket egészen Jánosházáig. Közben a gradiskai határőrök kis csoportja megszállta Karakó falut, ami a francia ellentámadás elhárításában fontos szerepet játszott. A harcok egészen estig meg-megújultak Karakó és Jánosháza között, de a híd nem forgott veszélyben.⁵³

Az ütközet első napjának harcai még csak a szórványos elővéd-utóvéd-összezsapások és harcfelderítés kategóriájába tartoztak. Mindkét félnek azonosak voltak a szándékai: ki kellett puhatolni az ellenség szándékát, erejét. Egyik fél sem teljes erővel vívta a harcot, amely ekkor leginkább szórványos lövöldözésből állt, jellegzetes kisháborús műveletként. A pesti lovasezred alezredesi és őrnagyi osztályai

⁴⁹ Nagy-L. 2015, 213.; GLA 48/4268 68–69.

⁵⁰ Nagy-L. 2012a, 173–176.

⁵¹ Nagy-L. 2012b, 204–205.

⁵² Nagy-L. 2025, 50.

⁵³ Nagy-L. 2012b, 205–207.

9-én a Belső-Ausztriai Hadsereg csapataival együtt beérkeztek és Torna falu mellett ütöttek tábornokot.⁵⁴

Gosztonyi ezredskapitány 9-én este Karakó mellől írt jelentést János főhercegnek, amelyben az aznapi harcokról számolt be. A vele szemben álló francia erőt 10 ezer főre becsülte, ezért a karakói híd őrzését szerinte három gyalogoszászlóaljra, két lovasezredre és két lovasütegre kellene bízni, hogy meg lehessen akadályozni az erőszakos francia átkelést. Gosztonyi legalább ezrede másik két osztályát kérte a híd védelmére.⁵⁵ János főherceg azonban ezeket az intézkedéseket nem látta szükségesnek, mivel Andrássy vezérőrnagy arra kapott csupán parancsot, hogy váltsa fel a pesti ezredskapitányi osztályt a híd védelmében. A parancsnok azonban a főherceg utasítása szerint Gosztonyi maradt, mivel ő ismerte legalaposabban a kialakult helyzetet.⁵⁶ A felváltás azonban egyelőre elmaradt.

Gosztonyi becslése a vele szemben álló erőkről pontatlan volt. Lauriston csapatai négyezer főt számláltak, de ennek a fele sem vett részt a sárvári harcban. János főherceg és tábornoka számára azonban ez a felderítési adat jól illeszkedett a tervbe, mivel a főherceg nem akarta önálló parancsnoki hatáskörét elveszteni a főszerephez való csatlakozással, hanem önálló műveletet akart indítani. A 10 ezer ellenséges katona víziója még a győri csata vállalásának is indítéka lett, holott Gosztonyi nem azt jelentette, hogy ez a teljes francia sereg a térségben. Ez a 10 ezer katona lehetett egy megerősített hadosztály, de egy nagyobb hadsereg egyik szárnya is. A további felderítési adatok az utóbbit támasztották alá, de János főherceg és tábornoki főnöke, Nugent vezérőrnagy makacsul ragaszkodott a rossz helyzetértékeléséhez.⁵⁷ Támadást tervezett, a karakói hídnál átkelő ellenséges sereget bele akarta szorítani a Marcalba.⁵⁸

A június 9-i nap legfontosabb eseménye az volt, hogy este Colbert tábornok megpillantotta a túskevári tábor tüzeit. Ezáltal a francia hadvezetés lokalizálta János főherceg hadseregét, megindíthatta ellene a támadást még azelőtt, hogy az egyesült volna az insurrekció derékhadával és Komárom biztonságos közelébe⁵⁹ ért volna. A francia hadsereg azonban egyelőre még nem volt olyan távolságban, hogy másnap nagyobb támadást tudott volna indítani, ráadásul a felderítési lánc másik végén Grouchy is talált egy osztagot, így Eugène alkirály további felderítési adatokra várt és nem indította meg a támadást.⁶⁰

A karakói híd előtt 10-én folytatódtak az elszórt harcok. A franciák a délután folyamán megpróbálták elfoglalni a hidat, de a híd mögött egy rögtönzött védelmi állásból tüzelő határőrök visszaűzték őket. A pesti lovasok bátran átkeltek a hídon, hogy a Karakó és Jánosháza közötti térségben csatározzanak a franciákkal, akik

⁵⁴ Nagy-L. 2025, 51.

⁵⁵ Nagy-L. 2025, 112–113.

⁵⁶ Nagy-L. 2025, 113.

⁵⁷ A témához lásd: Nagy-L. 2024b.

⁵⁸ Nagy-L. 2025, 113–114.

⁵⁹ Komárom erődjét már az előző évben erősíteni kezdték, így biztonságos átkelőt nyújthatott a Dunán. Egy esetleges vereség szempontjából az erőd ágyúai a hadsereg megmenekülését jelenthették.

⁶⁰ Nagy-L. 2012a, 174–176.

háromszor nyomultak előre, és hátráltak meg.⁶¹ Francia oldalon továbbra is csak könnyűlovasság állomásozott a híddal szemben, amelynek az erős védelmi pozícióban lévő gyalogság ellen kényszerűen szemből végrehajtott támadás során nem lehetett esélye a sikerre. Gosztonyi kiválóan vezette a védelmi harcot, addig tartotta a hidat, amíg erre reális esély volt, és ez csak lovasság ellen volt lehetséges. Az elővédharcok tárházából csupán a lovastüzérség alkalmazása maradt ki 10-én, de erre egyelőre nem is volt szükség. A pesti lovasezred ezredeskapitányi osztálya a gradiskaiakkal együttműködve sikeresen tartóztatta fel a francia támadást. A kisháborús műveletek lényege, a könnyűlovasság és könnyűgyalogság rugalmas együttműködésében rejlett, amit Gosztonyi csapatai remekül végre is hajtottak. Végül 10-én este váltották le a pesti osztályt Karakónál, de Gosztonyi ezredes megmaradt a térség parancsnokának.⁶² Az ezred a táborban újraegyesült, de nem az ezredparancsnok Gosztonyi János, hanem Prónay Lajos alezredes vezetésével.

Június 11-én jelentős ütközet zajlott le Karakó mellett, amiben az ezred csak parancsnoka révén vett részt, így ennek bemutatása nem képezheti jelen tanulmány tárgyát.⁶³ János főherceg elvetette tervét és elrendelte a visszavonulást Győr felé. A pesti lovasezred továbbra is Prónay alezredes parancsnoksága alatt a túskevári táborból Pápa felé visszavonuló hadsereg közvetlen utóvédjét alkotta. Salamonon és Dákán keresztül egészen Pápa előteréig, Borsosgyőrig menetelt és a falu mellett letáborozott. Gosztonyi ezredes a különítménye élén késő este szintén megérkezett és átvette az ezred parancsnokságát.⁶⁴

Másnap, június 12-én reggel, János főherceg serege Pápa mellett táborozott. Utóvédjét Borsosgyőr mellett, az Andrássy tábornok vezetésével egyesült magyar lovasság, a Pest, Vas, Veszprém, Szala és Somogy vármegyei lovasezredek, valamint a 2. József- és az 5. Ott-huszárezred alkotta. Az elővédek a Dáka-Dereske-Nyárád vonalon álltak.⁶⁵ A hadsereg kényelmesen megfőzött és csak dél körül indult el Tét felé,⁶⁶ miközben Andrássy lovassága távol tartotta a francia előőrsöket. Az első franciák kilenc óra körül érkeztek az elővédhez, szórványos tűzharcra is sor került. Az inszurgens előőrsök visszahúzódtak, így a francia elővédek megszállták a három falut, de nagyobb ellenséges támadás egyelőre nem érkezett.⁶⁷

János főherceg csapatai dél körül elindultak Tét irányába. Ezzel egy időben Borsosgyőr mellől visszavonták a lovasság zömét. Csak a pesti lovasezred és ennek tartalékaként az Ott-huszárok maradtak egyelőre még a helyükön. Miután a lovasság is elindult, Gosztonyi lépcsőzetesen megkezdte visszavonni az utolsó csapatait is. Elsőként ezredének ezredesi osztálya indult vissza. Az őrnagyi osztály Nyárád felé

⁶¹ Nagy-L. 2025, 52–53; Nagy-L. 2012a, 176.

⁶² Nagy-L. 2025, 53.

⁶³ Részletesen lásd: Nagy-L. 2012b, 209–215.

⁶⁴ Nagy-L. 2025, 58.

⁶⁵ Nagy-L. 2025, 58.

⁶⁶ Nagy-L. 2012a, 179.

⁶⁷ Nagy-L. 2025, 59.

Borsosgyőr előtt egy dombon állt, tőle balra az alezredesi osztály Dáka irányát tartotta szemmel, az Ott-huszárok pedig Borsosgyőr mellett tartalékban álltak.⁶⁸

A francia előőrsök éppen akkor kezdtek mozgolódni,⁶⁹ amikor az ezredesi osztály is eltávozott. Dáka felől egy erős francia lovassági oszlop tűnt fel és úgy tűnt megtámadja az alezredesi osztályt, de Prónay alezredes kissé előrenyomult, ami elvette a franciák kedvét a támadástól. A Borsosgyőr és Pápa közötti területen vízmosások miatt hidak voltak, amiknek kicsi volt az áteresztőképessége. A visszavonulás közbeni tumultust elkerülendő, Gosztonyi elindította az Ott-huszárokat is visszafelé. A francia lovasok nem támadták meg a pestieket, csak csatározó puskásokat küldtek ki. Az alezredesi és őrnagyi osztály csatárai feltartották őket, míg először az őrnagyi osztály, majd az alezredesi osztály is visszavonult. Utóbbi két százada kettévált, az egyik osztály keletről kerülte meg a falut.⁷⁰

A Borsosgyőr-Pápa úton két híd állt, az ezeken való átkelés miatt meg kellett állni. A keskeny híd miatt kisebb torlódás keletkezett, a franciák ezt észrevették és támadtak. A pestiek gyorsan visszavonultak, de néhány embert vesztek. A franciák a hídon túl üldözték őket, de Prónay alezredes ellentámadást indított saját osztálya és az őrnagyi osztály egy részével, és nem csupán megállította az ellenség üldözését, de a híd előtt megszorult franciáknak is okozott veszteséget.⁷¹

Gosztonyi lovasságának támogatására már Pápa szélén felvonult egy gyalogoszászlóalj és egy lovasüteg. A franciák ezért egyelőre nem újították meg a támadást, tisztes távolságra vonultak vissza, így a pesti lovasság Pápát nyugatról megkerülve vissza tudott vonulni. Az ütközet második és harmadik fázisában, a városban és a Kálváriánál vívott harcokban már nem vettek részt. A visszavonulás során a pestieket a zalaiakkal együtt az utóvéd balszárnyára osztották be.⁷² A franciák csak követték őket, komolyabb üldözésre nem került sor. A pesti lovasok utóvédben vonultak vissza késő este Gyarmatig, majd a következő napon egészen a kismegyeri major melletti táborhelyig.⁷³

Ismételten Gosztonyi ezredes ügyességét dicséri, hogy a legjobb francia parancsnokok orra előtt úgy tudott visszavonulni, hogy egyetlen incidenstől eltekintve a franciák nem zavarták meg őket. Az utolsó pesti svadronra lecsaptak a franciák, vissza is üzték őket, de Gosztonyi ezredes egy ellentámadással megállította és visszaverte a franciákat.

A pesti lovasok a június 13-i, Csanak körül vívott nagy lovasütközetben nem vettek részt, az ezred őrnagyi osztálya tartalékként kivonult, de tűzbe nem került. Az ezredesi

⁶⁸ Nagy-L. 2025, 59–60.

⁶⁹ Nagy 2003, 126.

⁷⁰ Nagy-L. 2025, 60.

⁷¹ Nagy 2003, 125–127; Nagy-L. 2015, 214–215; Nagy-L. 2025, 61; 127–130.

⁷² Nagy-L. 2025, 62; HL MNFI 1809-13-29 10v.

⁷³ Nagy-L. 2025, 64.

első svadront 13-én este kikülönítették Szent Mártonhoz,⁷⁴ így az ezred öt svadronnal vett részt a győri csatában.⁷⁵

Az ezred a győri csatában és a hadjárat második szakaszában

Az egyesült császári-királyi Belső-Ausztriai Hadsereg és inszurgens sereg Győrtől délre, a Pándzsa-patak vonalán állt fel védelemben. A centrum Szabadhegy és Kismegyer között, a majorságot megszállva foglalt állást, a jobbszárny lovassága a Rábáig nyújtózkodott, a balszárny pedig Töltéstava irányába állva csatlakozott a centrumhoz.⁷⁶ A Rába balpartján a sánctábor inszurgens csapatok tartották megszállva.⁷⁷ A pesti lovasezred, a Mecséry János altábornagy által vezetett balszárnyon kapott helyet. Gosztonyi ezredes – megfelelő vezérőrnagy híján – egy egész dandárt vezetett, a dandárába volt beosztva a pesti lovasezred is. Az öt svadron a bal szárnyon az első vonal baloldalán állt. Ezt a pozíciót a harc vonal legveszélyesebb helyének tarthatjuk, mert a lovasharcok általában a szárnyak elleni támadással zajlottak. Az egész hadsereg első vonalának szélére feltétlenül az egyik legjobb alakulatot kellett állítani. A két reguláris huszárezredet a második vonalba osztották be, hogy tartaléklul szolgáljon, így a pesti lovasezredet harcvonalban elfoglalt helye alapján a legjobb inszurgens ezrednek tarthatta a hadvezetés.

A balszárny ellen a franciák átkaroló manővert hajtottak végre, oldalba karták támadni a magyar lovasságot.⁷⁸ Velük szembe szállva Mecséry egy balfordulatot rendelt el, amit a kiképzetlen lovasság nem tudott megfelelő módon végrehajtani. A helyzetet erős francia tüzérségi tűz is nehezítette. Az oldaltámadást végrehajtó francia lovassággal a pesti lovasezred az elsők között vette fel a harcot, miután átkelt a harcrendet balról fedező öntözőárkon, de nem tudta megállítani a francia támadást. A gyakorlatlan pestiek a veterán francia lovasság elleni harcban alulmaradtak, a harcrend felbomlott, a katonák menekültek.⁷⁹

Gosztonyi ezredes az elsők között próbálta meg rendezni a menekülő csapatokat és megállítani a francia támadást. Szerencsájükre a franciák inkább a centrumot akarták megtörni, de a tartaléktüzérség megállította őket. Gosztonyinak így volt ideje újjászervezni ezredét. A csata utolsó fázisában az ezredet az utóvédbe osztották be. Ekkor már jelentősebb harcra nem került sor, a franciák nem kísérelték meg a pestiek szakaszán a komolyabb támadást. Elegendő volt a rendezett lovasságnak felvonulni, hogy elvegyék a franciák kedvét az üldözéstől.⁸⁰

A győri csata után az ezred a hadsereggel együtt Komáromhoz vonult, átkelt a Dunán és táborba szállt. A következő napokban részt vettek a Duna balpartján a Győr erődje felé tett felmentési kísérletben, Bősig nyomultak előre, majd visszamentek a

⁷⁴ Ma Pannohalma.

⁷⁵ Nagy-L. 2025, 65–66.

⁷⁶ Nagy-L. 2025, 66.

⁷⁷ Réfi Attila 2023, 155–156.

⁷⁸ A csatáról francia oldalról lásd: Polgár 2023 és 2024; Vaudoncourt 1828, 353–367; Du Casse 1859, 271–283.

⁷⁹ Nagy-L. 2025, 67–69.

⁸⁰ Nagy-L. 2025, 69–71.

komáromi táborba.⁸¹ A francia visszavonulás révén július 1-én átkeltek a Dunán és Kisbérre nyomultak előre, majd innen Pápa felé végeztek felderítést. József nádor elhatározta, hogy a visszavonuló franciák nyomában előrenyomul és körülzárja Győr erődjét, ahol francia helyőrség maradt vissza. A legveszélyesebb feladatot a pesti lovasezredre bízta. A Kisbér környékéről Szent Mártonhoz előrenyomult ezredet Téten keresztül a Rábához rendelte, majd Kisbabetnál átkelve a folyón Enesére küldte, hogy Győr blokádját nyugati irányból is biztosítsa. A franciák a Győr-Bécs tengely főútját igyekeztek biztosítani, de a pesti lovasok eredményes portyákat hajtottak végre, többek között a már említett módon, a győri francia parancsnok feleségét is fogságba ejtették.⁸²

A július 12-i zsignyi fegyverszünet híre 17-én ért a pesti ezredhez, de ez még nem jelentette azt, hogy az érvénybe is lépett volna, így a portyázás tovább folyt. Csak négy nappal később, 21-én kapta, az ezred vezetését ekkor már a vezérőrnaggyá előléptetett Gosztonyitól átvevő Prónay alezredes a parancsot, hogy szüntesse be az ellenségeskedést.⁸³ A fegyverszüneti demarkációs vonaltól, tehát a Rábától nyugatra álló területek kiürítésére 22-én érkezett meg a parancs. Aznap Kisbabetnál kelt át az ezred a Rábán és a demarkációs vonal Győr körüli biztosítására vonult.

A fegyverszünetet végül egészen a schönbrunni béke október 14-i megkötéséig⁸⁴ meghosszabbították, így a pesti ezred sem került többet tűzbe. Ennek ellenére az ezred folyamatosan gyakorlatozott, végre volt idő a rendes kiképzésre, fegyvergyakorlásra. Az inszurrekciót szimbolikusan egy Székesfehérvár mellett tartott nagy hadiszemle zárta le november 17–18-án.⁸⁵ A nádor december 18-án hivatalosan is elrendelte az inszurrekció feloszlását, a csapatok, köztük a pestiek is a vármegyéikbe indultak vissza.⁸⁶

Konklúzió

A pesti lovasezred története több szempontból is rendkívül tanulságos. Az 1809-es inszurrekciót általában – főként Petőfi politikailag rendkívül erősen motivált sorai miatt – általában súlyosan elmarasztalják, holott a katonák erre egyáltalán nem szolgáltak rá. A pesti lovasezred az egyik legszemléletesebb példa Petőfi tévedésére. Az ezred erején felüli kitartása és erőfeszítése óvta meg a császári-királyi hadsereget a francia támadástól a győri csata előtti egy hét során. Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy az inszurgens csapatok – köztük a pesti lovasezred – nem állt készen nyílt nagy csatára. Ezt a hadvezetés is tudta, így a csata elvesztése a csatavívás mellett döntő főparancsnok, János főherceg egyértelmű felelőssége.

⁸¹ Domanovszky 1935, 504–542; Nagy-L. 2025, 71.

⁸² Nagy-L. 2025, 72–74; 143–150; HL MNFI 1809-13-29 40r–v.

⁸³ Nagy-L. 2025, 74–77.

⁸⁴ Mayerhoffer 1904, 167–168.

⁸⁵ Vizi 2010, 193–194.

⁸⁶ Vizi 2010, 197.

Az 1809-es inszurrekció nem a honvédelem első vonalát alkotta. Jellemzően területvédelmi, megszálló, biztosító és felderítő feladatok megoldására volt alkalmas, különösen úgy, hogy sem megfelelő felszerelés, sem elegendő idő nem állt rendelkezésre a kiképzéshez. A területvédelmi erők tekintetében fontos tanulság, hogy igazán akkor tudnak értékesek lenni, ha békeidőben megfelelő kiképzést kapnak a katonák, rendelkezésre áll a fegyverzet, felszerelés, a megfelelő tisztikar és infrastrukturális-logisztikai háttér. Mindezek hiányában az inszurgens csapatok korlátozott harcértékűek voltak, különösen 1809 nyarának végéig, amíg nem kaphattak komolyabb kiképzést. A pesti lovasezred katonái a tőlük elvárható feladatot nem csak teljesítették, hanem azt kiválóan, elismerésre méltóan teljesítették, a katonák a honvédelmi kötelezettségüknek teljes mértékben eleget tettek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

GLA Karlsruhe Generallandesarchiv Karlsruhe

HL MNFI Hadtörténelmi Levéltár, Magya Nemesi Felkelés Iratai.

Corpus Juris Hungarici 1899a. *Magyar Törvénytár. 1000-1526. évi törvénycikkek.* Budapest.

Corpus Juris Hungarici 1899b. *Magyar Törvénytár. 1526-1608. évi törvénycikkek.* Budapest.

Corpus Juris Hungarici 1901. *Magyar Törvénytár. 1740-1835. évi törvénycikkek.* Budapest.

Danyi Dezső – Dávid Zoltán (szerk.) 1960. *Az első magyarországi népszámlálás 1784–1787.* Budapest.

Domanovszky Sándor 1935. *József nádor iratai. Harmadik kötet. 1807–1809.* Budapest.

Du Casse, Albert 1859. *Mémoires et correspondance politique et militaire du Prince Eugène.* Tome cinquième. Paris.

Lázár Balázs (szerk.) 2009. *A Magyar Királyi Nemesi felkelés 1809. évi szabályzatai. Korabeli katonai szótárral.* Budapest.

Lázár Balázs 2010: A magyar nemesi felkelés 1809. évi szabályzatai. In Bana József – Katona Csaba (szerk.): *Franciák Magyarországon, 1809. Konferencia I. A Győri Mediawave Fesztivál keretében 2009. április 29–30-án megrendezett tudományos konferencia előadásai.* 63-73. Budapest–Győr.

Mayerhoffer von Vedropolje, Eberhard 1904. *Österreichs Krieg mit Napoleon I. 1809.* Wien.

Nagy István 2003. A pápai ütközet 1809. június 12-én. *Pápai Múzeumi Értesítő*, 8: 113–150.

Nagy-L. István 2012a. „Igyekezzen ártani János főhercegnek” Francia haditervek a magyarországi hadjárat idején. In Bana József–Katona Csaba (szerk.): *Franciák Magyarországon, 1809. Konferencia II. A Győri Mediawave Fesztivál keretében 2009. április 29–30-án megrendezett tudományos konferencia előadásai.* 167-198. Budapest–Győr, Magyar Országos Levéltár–Mediawave Alapítvány, Győr Megyei Jogú Város Levéltára.

Nagy-L. István 2012b. Insurgensek a harcmezőn: a karakói ütközet. In Bana József–Katona Csaba (szerk.): *Franciák Magyarországon, 1809. Konferencia II. A Győri Mediawave Fesztivál keretében 2009. április 29–30-án megrendezett tudományos konferencia előadásai.* 199–217. Budapest–Győr, Magyar Országos Levéltár – Mediawave Alapítvány, Győr Megyei Jogú Város Levéltára.

Nagy-L. István 2014. Források a badeni csapatok 1809-es magyarországi harcairól. *Pápai Múzeumi Értesítő*, 14: 97–136.

Nagy-L. István 2015. A badeni dandár naplója az 1809. évi magyarországi hadjáratról. *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények.* 203–229.

Nagy-L. István 2024a. *A francia háborúk, Magyarország és a Habsburg Monarchia (1792–1815).* Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó.

Nagy-L. István 2024b. Az 1809-es magyarországi hadjárat a létszámok tükrében. In Ózes Sándor (szerk.): *József nádor, az újtó. I. kötet.* 199–228. Budapest, Habsburg Történeti Intézet.

Nagy-L. István 2025. *Iratok a Pest vármegyei insurgens lovasezred történetéhez 1809-ből.* Budapest, Line Design.

Polgár Balázs 2023. Az 1809. évi győri ütközet francia szemmel - Francia tudósítások és képi ábrázolások a győri összecsapásról - I. rész. In *Hadtörténeti Múzeum Értesítője / Acta Musei Militaris In Hungaria*, 23: 147–167.

- Polgár Balázs 2024. Az 1809. évi győri ütközet francia szemmel - Francia tudósítások és képi ábrázolások a győri összecsapásról - II. rész. In *Hadtörténeti Múzeum Értesítője / Acta Musei Militaris In Hungaria*, 24: 141–164.
- Poór János 2003. *Adók, katonák, országgyűlések 1796–1811/12*. Budapest, Universitas Kiadó.
- R. Kiss István 1909. *Az utolsó nemesi felkelés. I. kötet*. Budapest.
- R. Kiss István 1911. *Az utolsó nemesi felkelés. II. kötet*. Budapest.
- Réfi Attila 2023. *Báró felsőkubini Meskó József altábornagy visszaemlékezései életére és hadi szolgálatára (1762–1813)*. Budapest.
- Vályi András 1799. *Magyar országnak leírása. Harmadik kötet*. Buda.
- Vaudoncourt Guillaume de, Frédéric 1828. *Histoire politique et militaire du Prince Eugène Napoléon, vice-roi d'Italie. Tome premier*. Paris.
- Vizi László Tamás 2010. A nemesi felkelés utolsó katonai erőpróbája: a székesfehérvári hadiszemle. In Bana József–Katona Csaba (szerk.): *Franciák Magyarországon, 1809. Konferencia I. A Győri Mediawave Fesztivál keretében 2009. április 29–30-án megrendezett tudományos konferencia előadásai*. 189–206. Budapest–Győr, Magyar Országos Levéltár.
- Vizi László Tamás 2014. „Kövesd példájokat vitéz eleidnek...” A magyar nemesi felkelés a francia háborúk időszakában, különös tekintettel Székesfehérvár és Fejér vármegye szerepére. Székesfehérvár.